

Danutė MILEVIČIENĖ

Moralės dimensija politinėje kultūroje

Danutė Milevičienė – humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos ir politologijos katedros docentė; adresas: T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius; el. paštas: ddanmil@gmail.com; mokslinių interesų sritys – politinės kultūros problemos demokratinėje visuomenėje teoriniame ir politiniame lygmenyse, Europos integraciniai procesai, Lietuvos geopolitinė padėtis ir tarptautiniai santykiai.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama moralės ir politikos ryšio problema. Pasielkiant moralės teorijos ir politikos teorijos tyrinėtojų įžvalgas pristatomos pagrindinės moralės ir politikos dermės aiškinimo galimybės. Pateikiamas moralios politikos supratimas, politikos ir moralės prioritetų kitimas moralės ir politikos santykyje bei visiškai šių dviejų fenomenų atskyrimo atvejais. Analizuojama moralės dimensija politinėje kultūroje demokratijos sąlygomis. Pristatoma moralės ir politikos dermės svarba Lietuvos visuomenės gyvenime.

Prasminiai žodžiai: politika, kultūra, moralė, dorovė, politinė sąmonė, politinis elgesys, politinė kultūra.

Abstract. The article concentrates on the issue of the relationship between morality and politics. On the basis of the insights of the researchers who deal with theories of both morality and politics, the major possibilities to explain the concord between morality and politics are presented. The author also presents the understanding of moral politics, the major points in the change of priorities in politics and morality, their dynamics as well as complete separation of these two phenomena. The moral dimension is analyzed in the context of the democratic political culture. The article also emphasizes the importance of the coordination/conciliation of morality and politics in Lithuania's public life.

Key words: politics, culture, morality, morals, political consciousness, political behaviour, political culture.

Įvadas

Idėjiniuose politikos pagrinduose šalia ekonominių, socialinių, kultūrinių idėjų svarbią vietą užima ir moralinės. Jos padeda užtikrinti bendruomeninių idėjų visumos darną, suteikti prasmę politinei praktikai. Politikos apibrėžime visada rasime ir moralės dimensiją. Požiūris į moralią politiką keitėsi dėl jos turinio ir vietos priimančios politinius sprendimus. Ginčai vyko ir vyksta moralės teorijos ir jos

praktinio įgyvendinimo lygmenyse. Supratimas nuolat kito ir kinta: nuo moralės ir politikos vienovės iki moralės ir politikos nesuderinamumo. Visuomeninė patirtis rodo, kad galima sutarti dėl moralės principų politikoje, o ginčytis dėl jų politinio realizavimo, ir atvirkščiai. Moralios politikos sąvoka skirtinga, kintanti nuo santykinio aiškumo iki sudėtingo ginčo. Tačiau nepaneigiama tai, kad bendromis vertybėmis grįstas mąstymas ir veikla yra svarbi sėkmingos politikos sąlyga. Istorija nestokoja pavyzdžių, kai įvairiais valstybės raidos etapais visuomenės vertybių pagrindu pavykdavo rasti bendrą kalbą, priimti bendrus sprendimus ir užtikrinti vieningą veikimą valstybės gerovei. Moralinės atsakomybės kilimas daro įtaką bendruomeninės jungties stiprėjimui. Taip socialinė tvarka gali būti palaikoma ir kultūriniu-moraliniu integralumu.

Bendradarbiavimas ir socialinė partnerystė, žmonių sutelktumas bendriems tikslams, rūpestis dėl valstybės ateities ir atsakomybė yra svarbūs pilietinės visuomenės brandą charakterizuojantys bruožai. Šiandien, valstybės sunkmečio laikotarpiu, bendrosios moralinės vertybės, politinė moralė gali ir turėtų daryti įtaką žmonių tarpusavio santykiams siekiant užtikrinti bendruomenės gerovę, sėkmingą valstybės politiką.

Šiuo metu Lietuvoje auga domėjimasis visuomenės narių politiniu elgesiu. Daug dėmesio skiriama motyvacijai. Siekiama suprasti sudėtingus, sunkiai apčiuopiamus bendruomenės narių politinės sąmonės pasikeitimus. Jie yra ir toliau gali būti reikšmingi visuomenės narių politiniam elgesiui ir valstybės raidai. Politinės kultūros pažinimas neįmanomas arba yra nepilnas be tokių svarbių jos elementų kaip politinės žinios, politiniai įsitikinimai, politinės vertybės, orientacijos, politinis elgesys. Valstybėje vykstantys politiniai, ekonominiai, socialiniai pokyčiai daro įtaką politinės kultūros raidai. Gilesnis politinį elgesį veikiančių demokratinų taisyklių rinkinio (tolerancija, nuosaikumas, solidarumas, pilietiškumas ir kitų) pažinimas neįmanomas be moralinių vertybių ir orientacijų įvertinimo. Moralinio susivokimo lygis veikia politinę sąmonę, politinę praktiką ir charakterizuoja politinės kultūros lygį.

Bendrosios moralės problemos buvo ir yra nagrinėjamos filosofų, kultūrologų, etikų, politologų ir kitų tyrinėtojų.

Teoriniame ginče dėl moralinių vertybių sampratos ir vaidmens visuomenės gyvenime dalyvauja ir Lietuvos mokslininkai. J. Baranova filosofinėse studijose atkreipia dėmesį į politikos ir moralės santykio supratimą politinėje filosofijoje¹. L. Donskis samprotauja apie politinės sąmonės dinamiką, moralinio santykio likimą postmodernistinėje politikoje². Kai kurias įžvalgas į moralės ir politikos santykį galima rasti V. A. Dambrovos studijoje³. A. Jokūbaitis nagrinėja moralės ir politikos ribų problemą, pristato konservatyvųjį požiūrį⁴. A. Juozaitis savo moralės sampratą ir jos poveikį visuomenės sutarčiai analizuoja straipsnyje, remdamasis Ž. Ruso (*J. Rousseau*) ir A. Kamiu (*A. Comus*) pažiūromis⁵. Politologiniu aspektu moralės vietos politinėje kultūroje problema paliesta politologinio pobūdžio M. Degučio studijoje⁶. Gilesnių studijų, skirtų moralės ir politikos dermės klausimams, pasigendama, o moralės dimensija politinėje kultūroje atskirai netyrinėta. Remiantis straipsniais moralės problematika, naudojant analizės ir sintezės metodą, siekiama nagrinėti moralės klausimą politiniu aspektu, kaip politinės kultūros dalį.

Straipsnio tikslas – paanalizuoti moralės dimensiją politinėje kultūroje. Iškeltas tikslas konkretinamas šiais uždaviniais: trumpai pristatyti teorinės diskusijos dėl moralės ir jos vaidmens politikoje istoriją, charakterizuoti požiūrius į moralės vietą politinėje kultūroje naujaisiais laikais. Požiūriai į politikos ir moralės sąsajas buvo ir yra dinamiški istoriniame kontekste ir geografinės erdvės prasme. Analizuojamus visuomeninius reiškinius, kaip ir kitus socialinius politinius reiškinius, charakterizuosiu naudodama laiko ir vietos parametrus.

Sąvokos paaiškinimas

Susipažinę su bet kuria studija apie kultūrą, politiką, šių sąvokų charakteristikoje visada rasime vertybinį komponentą. Gilindamiesi į politinės kultūros koncepcijas, politinės valdžios fenomeno sampratas, neišvengsime moralės dimensijos ir įvairaus jos vietos traktavimo. Pažvelgę į bet kurį platesnį sąvokų „kultūra“, „politika“, „politinė kultūra“, „politinė valdžia“ apibrėžimą, rasime ir moralinį komponentą, kaip vieną tarp kitų visuomeninės sąmonės formų.

Moralė yra vienas iš daugelių visuomeninės sąmonės formų, socialinių institutų, reguliuojančių žmonių elgesį. Štai keli moralės apibrėžimai: „Moralė (lot. *moralis*, pranc. *morale* – dorovinis) – dorovė, žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai“⁷; „Moralė plačiaja prasme – bendruomenės gyvenime pripažįstamų taisyklių, papročių ir tradicijų dorovingumas ir pasirėngimas tų reikalavimų laikytis kaip tinkančių“⁸. Nuo kitų veiklos reguliavimo formų moralė skiriasi savo reikalavimų idėjiniu pagrindu, kaip reiktų gyventi ir elgtis. Remiantis įvairiais sąvokos aiškinimais, moralę galime charakterizuoti kaip visumą harmoningo socialinio bendradarbiavimo normų ir prin-

cipų, siekiant visuomenėje konsensuso. Kaip moralumą galima suprasti tai, kai vienas ar kitas elgesys, įvykis, reiškinys teigiamai veikia visuomenę, sudarytą iš individų, priklausančių vienai bendruomenei. Neabejotina, kad moralė yra svarbus politikos vertinimo kriterijus ir sudėtinė politinės kultūros dalis.

Moralės ir politikos dermės problema

Politikos ir moralės suderinamumas yra tiek svarbus, kiek yra svarbi visuomenės konsensuso problema. Moralės pasigendama ten, kur nėra visuomeninės taikos, t. y. įvairių sluoksnių, grupių, pavienių individų bendradarbiavimo, garantuojant įvairių interesų buvimą ir pan. Taip laisvose, skirtingų moralinių įsitikinimų susidūrimą leidžiančiose visuomenėse, t. y. demokratinėse, ginčas dėl politikos moralumo visada yra sudėtingas, o moralės ir politikos santykiai gana komplikuoti. Dažnai teigiama, kad naujaisiais laikais moralė ir politika yra sunkiai suderinami dalykai tiek šalies viduje, tiek tarptautiniuose ryšiuose.

Diskusija šiais klausimais vyko ir vyksta iki šių dienų. Anot F. Eidlino (*F. Eidlin*), „nors daugelis visuomeninės raidos dėsnų kinta (kartais ir dėl to, kad žinios apie juos tampa prieinamos), vis dėlto kai kurie dėsniniai yra nepaprastai stabilūs, net jeigu jie yra gerai žinomi. Šitą puikiai žino visi, kas yra kada nors bandę paveikti tokius socialinius institutus kaip kalba, moralės normos“⁹. Viena iš svarbių priežasčių diskusijai dėl visuomenės politikos ir visuomenės moralės yra politikos ir moralės procesų pažinimas. Moralinio susivokimo stygius ne kartą lėmė neatsakingų politinių sprendimų priėmimą.

Politinės teorijos, kaip ir kitos visuomeninės teorijos, bei apskritai teorijos, yra empirinis pažinimas – begalinis ir netobulas procesas. Valstybės politikos ir visuomenės moralės procesų pažinimą nuolatos lydi prieštaravimas tarp visuomenės politikos ir bendruomenės gerovės. Visuomenės mokslas nenusako ir negali nusakyti konkrečių siektinų tikslų, nes visuomenės gerovė yra politinio ir moralinio pobūdžio. Politika formuojama tam tikrais ideologiniais pagrindais, t. y. tam tikra ekonominių, socialinių, kultūrinių, moralinių idėjų visuma. Politiniai sprendimai yra tiek vertingi, kiek atsiliepia į visuomenės lūkesčius tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje. Politika ir politinė galia siejami su bendrapolitinės kultūros dalimi. Be to, visada kyla klausimas, kas gali primesti savą gerovės sampratą? Tai amžina politikos ir moralės problema.

Polemikos dėl moralės principų vietos politikoje ištakas randame senovės mąstytojų darbuose. Politikos moralumas tuo metu dar nebuvo tapęs problema tikraja to žodžio prasme. Platonas, Aristotelis apie moralią politiką kalbėjo kaip apie savaime suprantamą dalyką. Pagal Platono teoriją, „pirma, kad valdymas turėtų būti menas, paremtas tiksliais žiniomis, ir, antra, kad visuomenė – tai žmonių, kurių sugebėjimai papildo vieni kitus, poreikių bendras

patenkinimas¹⁰. Štai Aristotelis rašė, kad „valstybės valdymo meno aukščiausias tikslas – auklėti piliečius, kad jie būtų geri ir sugebėtų kilniai elgtis“¹¹. Pagal jį, politinės institucijos ne tik išauga iš piliečių moralumo charakterio, bet ir dalyvauja jo ugdymo reikaluose. J. Baranova, charakterizuodama Aristotelio pažiūras teigė, kad „tarp moralės ir politikos jis neįžvelgia skirtumo (kurį vėliau iškelė N. Makiavelis) (*N. Machiavelli*)“¹². Taip ne tik politika formuojama moralumo pagrindu, bet ir ji pati vykdo moralumą. Tokia gali būti antikinė moralės ir politikos ryšio aiškinimo galimybė.

Pagal moralės prigimtį žinome, kad jos šaknys glūdi neracionaliose žmogaus būvio situacijose, jo jausmuose, yra personalinė. Tuo pat metu moralė yra bendruomeninė ir to būvio veikiama nuolat kito. Taip pat kito požiūris į moralės ir politikos santykį. Pereinant iš viduramžių į naujuosius laikus, požiūris į politiką iš esmės kito. Naujųjų laikų sampratoje, kurią geriausiai teoriškai įprasmino N. Makiavelis, politika atibojama nuo visų kitų motyvų, tarp jų ir moralinių. Taigi, N. Makiavelį „tiesiog domino tik vienas tikslas – politinė galia, o visa kita nerūpėjo“¹³.

Naujaisiais amžiais politikos moralumo problema tampa labai išreikšta: nuo tam tikrų ribų nustatymo iki visiško atskyrimo. Politikos ir moralės santykiai gana komplikuoti. Naujoji politikos samprata susiformavo aristoteliško požiūrio neigimo būdu. Galima išskirti kelis moralės ir politikos ryšio aiškinimo aspektus arba galimybes.

Vienas iš aspektų – tai moralinė integracija, pagal kurią politika ir moralė yra dvi realybės, turinčios savo autonomiją, tačiau jas galima ir reikia derinti. Moralės ir politikos dermė reikalinga dėl gėrio, sugyvenimo bendruomenėje. Šį ryšio aspektą geriausiai charakterizuotų I. Kanto mintys apie susitarimą dėl taikos. Jis teigia, kad „objektyviai tarp moralės ir politikos nėra jokio nesutarimo“¹⁴. Autoriaus požiūriu, moralės ir politikos integracijoje aiškus prioritetas yra moralės pusėje.

Paminėtinas kitas aspektas, kai moralės ir politikos santykių analizėje pirmenybė teikiama politikai. Štai T. Hobsas (*T. Hobbs*) tvirtina, kad moralė atsiranda tik kartu su politine visuomene. Ryškiausi tokio požiūrio šalininkai buvo XVIII amžiaus prancūzų švietėjai. Štai Ž. Ž. Ruso teigia, kad bendruomenė, būdama kolektyvinės moralės buveine, sudaro prielaidas moralės principams. Jis pabrėžia, kad „perėjimas iš prigimtinės būklės į pilietinę sukelia žmoguje labai pastebimą permainą. Jo elgesyje instinkta pakeičia teisingumas, o jo veikla įgauna dorovinį pobūdį, kurio anksčiau neturėjo“¹⁵. Ž. Ž. Ruso pabrėžia, kad bendro visuomenės būvio labai piliečiai paklūsta teisės normoms, nustatančioms lygybės santykius tarp piliečių. Tokia samprata gilino politikos esmės pažinimą, nepalikant nuošalyje moralės normų ir principų.

Politinio realizmo sampratoje ryškus visiškai kitoks moralės ir politikos ryšio aspektas. Tai aiškinimo tradicija, kai moralė ir politika atskiriami kaip visiškai nesuderinami dalykai. Šio požiūrio atstovai su visu griežtumu atmeta moralę politinių interesų labui. G. Hegelio koncepcijoje „istorija reiškiasi tik per valstybes <...> individo moralė ir istorija vyksta skirtinguose lygmenyse – jos nesusiliečia“¹⁶.

Jo požiūriu, „valstybė turėtų būti absoliuti, nes ji įkūnija etines vertybes – tad asmuo įgyja moralinį vertingumą tik tada, kai jis atsideda tarnauti valstybei“¹⁷. Hegelis gilinosi į valstybės esmę ir ją matė norminiame realizmo įgyvendinime. Jam aukščiausia dorybė yra politika, kuri tapatina individo gerovę su valstybės gerove, suteikia jam tam tikrą laisvę. Minėtam politinio realizmo požiūriui pritarė daugelis to meto politologų, reikalaudami, kad politiniai mokslai vadovautųsi tik griežtai techniškais, etiškai neutraliais įstatymais.

Moderni visuomenė neįsivaizduojama be pažiūrų (filosofinių, religinių, moralinių ir kitų) įvairovės, pliuralizmo. Istorijoje netrūko bandymų suderinti moralę su politika arba politiką su morale siekiant sudorinti politinę sistemą. Žinomas bandymas sudorinti politiką patikint jį kontrolę religijai. Taip atsitiko formuojantis krikščioniškoms visuomenėms, kai krikščionybė ekspansijos būdu iš bendruomeninės religijos virto visuomenine. Krikščionybės pagrindu susiformavo visuotinė moralė bei jos dariniai: valstybinė, tarptautinė teisė, racionali politika. Krikščioniškoji doktrina siekė sumoralinti, sudorinti politiką. Religija dažnu atveju yra moralės sargas, kadangi visą reginčio Dievo buvimas ir atsakomybė prieš jį veikia tikinčiojo motyvaciją ir elgesį. Tokie procesai parodė, kad visuomenės moralė ne išvestinė iš politikos, o jos šaknys glūdi žmogaus prigimtyje.

Politinių struktūrų derinimo buvo siekiama ir vėlesniais laikotarpiais. Ypač tai pasireiškė demokratizacijos procesų metu. Iškilio demokratinio pobūdžio struktūros, įsitvirtino valdžios galios kontrolės sistema padalijus valdymą į atskiras valdymo galios šakas. Piliečiams leista dalyvauti valdžios įgyvendinimo procesuose. Įvedami Konstitucija, įvairūs įstatymai ir taip stiprinama teisinė įtaka visuomenei.

Valstybė neaprepia žmogiškosios egzistencijos visumos. Žmogus ir jo viltys, lūkesčiai siekia toliau valstybės ir valstybinės veiklos sferų. Negali būti geros politikos be gėrio, kurio individui reikia, kurio jis turi siekti. Šią mintį įtikinamai išplėtojo žinomas JAV politologas V. F. Buklis (*W. F. Buckley*), rašydamas apie Amerikos pilietinį karą (1861–1865), kilusį dėl vergijos panaikinimo. V. A. Dambra pateikia jo požiūrį: „tuo metu valdžios ir religinės institucijos tylėjo <...> JAV prezidentas A. Linkolnas (*A. Linkoln*) pakluso moraliniam imperatyvui, įrašydamas JAV nepriklausomybės deklaracijoje, kad žmonės Dievo sutverti lygūs ir vergiją Amerikoje panaikino“¹⁸. V. F. Bukliui priklauso išvada, kad sprendžiant politinius klausimus visada svarbu turėti moralinę perspektyvą.

Šiandien, tai yra moderniosios politikos laikais, kada daug kalbama apie politinę kultūrą, politinį stilių, naujas politinio žaidimo taisykles, lieka mažai arba visiškai nelieka vietos moralei. Jos vietą užima valdymo technologijų plėtra. Socialiniai inžinieriai vis labiau nutilsta nuo žmoniškosios tikrovės, kurioje vis dėlto išlieka moralė. Žmonių bendruomenės, atskirų individų vienos ar kitos politinės elgsenos priežastimi tampa ir moralės norma. Taip moralumas tampa svarbiu priežastinėje ir motyvacinėje politinės galios grandinėje. L. Donskis žvelgia į politikos ir politinės savimonės

dinamiką iš humanistikos pozicijų. Naudodamas pakaitalą socialiniam inžinieriui, įvairzdžio technologui – imagologas (vaizdakalis) teigia, kad didžioji visuomenės dalis patenka į imagologų kompetencijos ir veiklos lauką, kuriems egzistuoja tik galios santykiai. Nerimaujama dėl to, kad nustojama diskutuoti, niekinami ieškantys tiesos, kyla pavojus moraliniam santykiui politikoje, o jo vietoj įvedamas techninis. Autorius teigia, kad „taip nuasmeninimu ir „racionalizacija“ pasiekiamas absoliutus moralinio santykio tarp individų ir grupių sunaikinimas, pačios moralės eliminavimas ar bent jau jos laikinas pasitraukimas iš vertinimų ir bet kokio socialinio ir tarpasmeninio intymumo politikoje“¹⁹. Kalbėdamas apie viešosios erdvės, viešųjų intelektualų, viešųjų politinių debatų išlikimą teigia, kad tai ne vien teorinis ar retorinis klausimas, o „politinis pačia giliausia šios sąvokos prasme, už jo glūdi politinės ir pilietinės egzistencijos, moralinių pasirinkimų, intelektinės kultūros, normų ir vertybių galiojimo, demokratijos ir viso sąmoningo politinio individo savęs realizavimo ateitis“²⁰.

Politinė praktika įvairiais raidos laikotarpiais parodė, kad politika visada turi moralinį ir edukacinį aspektus, kurių liberaliosios demokratijos pasaulyje niekad neišstumia grynasis „smegenų plovimas“. Politinių reiškinių atvejais daug ką lemia kultūros normų, vertybių kontekstas politikoje, t. y. politinė kultūra. Naujausiųjų laikų politinė kultūra yra globalinės politinės transformacijos rezultatas. Tai daugiausiai pokyčiai, dėl kurių formuojasi nauji vadovavimo organizavimo, atstovavimo modeliai, formuojasi naujas politinis stilius su savomis politinio žaidimo taisyklėmis, naujų problemų naujais sprendimo būdais.

Ar politinėje kultūroje lieka vietos moralei? Ar lieka moralė piliečių vertybių sistemoje? Ar reiktų ją rūpintis? Gal geriau laikytis nuostatos, kad moralę verčiau užmiršti, anot F. Nyčės (*F. Nietzsche*), kol būtų geriau, „kad apie moralę galvotų kuo mažesnis skaičius žmonių, – tai labai svarbu, kad vieną gražią dieną moralė taptų neįdomi!“²¹. Tokie klausimai neturi ir negali būti be atsakymų. Moralės vaidmens ignoravimas veda prie politinės praktikos ir idėjinio dėmens supriešinimo politinėje kultūroje. Žymus Vakarų politinės minties istorikas M. Oukšotas (*M. Oakeshott*) XX a. pabaigoje analizuodamas politinius santykius daug dėmesio skyrė socialinių veikėjų tarpusavio supratimui, praktinei patirčiai, tradicijoms ir istorijai. Jis apibūdina politinės praktikos sąvoką kaip „motyvų, manierų, įpročių, ritualų, papročių, standartų, kanonų maksimų, principų, taisyklių ir pareigybių visumą, apibrėžiančią naudingas procedūras, įsipareigojimus arba pareigas, liečiančias žmonių veiksmus ir pasisakymus“²². Moralės taisyklės ir normas autorius traktuoja kaip tam tikro kultūrinio palikimo dalį, ne tik atskirų individų, bet ir ištisių socialinių grupių tapatumą formuojantį veiksnį.

Bendroji kultūra yra politinės kultūros pagrindas, o politika yra tam tikroje vietoje, tam tikru laiku vertybė tiek, kiek ji atspindi politinę praktiką. Politinės kultūros komponentai yra žinios, emocijos, įsitikinimai, vertybės, elgsena. Moralė, kad ir kaip į ją žiūrėtume (sureikšmindami ar atmesdami), yra sudėtinė kultūros dalis, o moralės ir politikos santykis yra politinės kultūros dalis.

Visuomeninis gyvenimas yra procesas, veikiamas begalės įvairiausių aplinkybių. Socialinės tikrovės modeliai dažnai būna netikslūs, nes atvirų sistemų pažinimas yra neišsamus, o socialinio reguliavimo galimybės nepastovios. Visuomenė yra sudėtinga savo vidaus ryšiais, joje nuolat atsiranda nauji, netikėti reiškiniai. Tenka spręsti problemas ir priimti konkrečius sprendimus. Politinės teorijos, tarp jų ir liečiančios moralės sritį, padeda įtvirtinti praktinį požiūrį į moralę, pateikia įtikinamą priežastį laikytis vieno ar kito politinio požiūrio ar jį įgyvendinti. Praktinis požiūris į moralę daro įtaką bendruomenės narių tarpusavio santykiams. Politinė moralė gali teikti politinei veiklai prasmę bei racionalaus vertinimo kriterijus. Moralė daugiausia liečia vieno asmens santykį su kitu, veikia individų elgesį, teikia motyvaciją piliečiams tvirtai laikytis vieno ar kito požiūrio ir užtikrinti socialinę partnerystę. Konsensusas dėl veiklos gairių yra viena iš svarbiausių organizuotos politinės veiklos efektyvumo sąlygų demokratinėje visuomenėje.

Išvados

Analizuojant nuolat kintančius visuomeninius reiškinius, kaip politika ir moralė, įvairiais visuomenės raidos etapais moralės ir politikos ryšio problema buvo teorinių diskusijų ir politinės praktikos objektas. Kai kuriais istoriniais laikotarpiais moralios politikos sąvoka atrodė aiški, tai pusiausvyros tarp moralės ir politikos variantas.

Istorijoje netrūko bandymų derinti moralę ir politiką arba politiką ir moralę. Skirtingai negu pirmuoju atveju, vieni teoretikai moralę laiko svarbesne visuomenės gyvenime negu politiką, kiti prioritetus atiduoda politikai. Vienu ir kitu atveju kalbama apie moralės ir politikos ryšį.

Moralės ir politikos santykio aiškinime ryški griežta moralės atmetimo, išskyrimo iš politikos pozicija. Šiuo atveju aukščiausia dorybe laikoma politika, ji tapatinama su valstybės gerove, kuri suteikia individui tam tikrą laisvę. Tai politinio realizmo samprata.

Demokratija, pliuralizmas parodė, kad galima nesutarti dėl moralės principų, jų realizavimo būdų, arba atvirkščiai. Demokratinėse visuomenėse moralė yra integrali politinės kultūros dalis, veikianti politinę kultūrą bei politinės kultūros veikiamą. Moralės ir politikos įvairios jungtys padeda telkti, integruoti visuomenę, įprasminti individo tapatumą.

Nuorodos

- 1 Baranova, J. *Politinė filosofija*. Vilnius: Pradai, 1995; Baranova, J. *Moral Politics or Political Expediency?*

- Social Change*, 1994, nr. 1; Baranova, J. Istorija ir moralė. *Mokykla*, 1994, nr. 12.
- 2 Donskis, L. Imagologija, manipuliacijos ir viešoji erdvė postmodernioje politikoje. *Politologija (Almanachas)*, 2004, nr. 1, p. 3–38.
 - 3 Dambrava, V. A. *Politika ir moralė*. Kaunas: fondas „Laisvė“, 1998.
 - 4 Jokūbaitis, A. *Moralės ir politikos ribų problema: konservatyvus požiūris, tradicijos likimas*. Sud. V. Laučius. Vilnius: Aidai 2001.
 - 5 Juozaitis, A. Visuomenės atgimimas ir moralė. *Filosofija, sociologija*, 1995, nr. 18.
 - 6 Degutis, M. Penkeri pilietinės visuomenės formavimosi metai: visuomenės reformos ir politinė kultūra. *Politologija*, Vilnius, 1995, nr. 1.
 - 7 *Sociologijos žodynas*. Vilnius, 1993, p. 52.
 - 8 *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma Littera, 2002, p. 138.
 - 9 Etinės netobulo pažinimo problemos politikos mokslė. *Politika (Politologijos almanachas)*, Vilnius, 1989, nr. 1, p. 33–34.
 - 10 Sabine, G. H., Thorson, T. L. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 80.
 - 11 Aristotelis. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 77.
 - 12 Baranova, J. *Politinė filosofija*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 21.
 - 13 Sabine, G. H., Thorson, T. L. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 362.
 - 14 Kantas, I. J amžinąją taiką. *Politiniai traktatai*. Vilnius: Aidai, 1996, p. 159.
 - 15 Ruso, Ž. Ž. Apie visuomenės sutartį, arba politinės teisės principai. *Rinkiniai raštai*. Vilnius, 1979, p. 152.
 - 16 Baranova, J. *Politinė filosofija*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 44.
 - 17 Sabine, G. H., Thorson, T. L. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 654.
 - 18 Dambrava, V. A. *Politika ir moralė*. Kaunas, 1998, p. 9.
 - 19 Donskis, L. *Imagologija, manipuliacijos ir viešoji erdvė postmodernioje politikoje ...*, p. 27.
 - 20 Ten pat, p. 35.
 - 21 Nyčė, F. Mūsų dorybės. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, p. 432.
 - 22 Jokūbaitis, A. *Moralės ir politikos ribų problema: konservatyvus požiūris, tradicijos likimas*. Sud. V. Laučius. Vilnius: Aidai, 2001, p. 33.

Gauta 2009 m. liepos 1 d.
Pateikta spaudai 2010 m. kovo 12 d.

Summary

Moral Dimension in Political Culture

Ideological basics of politics include, next to economic, social and cultural ideas, moral principles. They help to ensure the harmony of communal ideas and imbue the political practice with meaning. A debate on moral theory and its implementation at different levels have been taking place for a long time and is still acute. Political, economic, social, and cultural changes, which are evident in a democratic state, influence the development of political culture. The level of moral perception affects political consciousness and practical politics as well as characterizes the level of political culture.

Compatibility of politics and morality is as important as the issue of social consensus. In democratic, free societies, which tolerate the clash of different moral beliefs, the controversy concerning the morality of politics is rather considerable, and the relationship between morality and politics is complicated. The awareness of the processes of state politics and social morality is constantly accompanied by the controversy between social politics and communal welfare. Consequently, the relationship between politics and morality is an inalienable part of political culture.

Taking into consideration theoretical discussions concerning the role of morality in the history of politics, attitudes towards the relationship between politics and morality used to be and still are varied and dynamic. At some historical periods the conception of moral politics seemed to be clear, i. e. it was the variant of the balance between morality and politics, and in the course of history there were many attempts to achieve and maintain this balance. Some theoreticians consider morality to be more important in any society's life while others give priority to politics. In both cases, the relationship between morality and politics is emphasized. However, in this respect the principle of morality is often rejected, and preference is given to politics as it is identified with a state's welfare and an individual's freedoms.

Democracy and pluralism proved that there might be considerable disagreements over moral principles, the ways of their realization, or vice versa. Cooperation and social partnership, citizens' solidarity to achieve common goals, concern and responsibility for their state's future are the features which characterize a mature civic society. In any democratic society, morality is an integral part of political culture which both influences political culture and, at the same time, is influenced by it. Various connections between morality and politics help to mobilize and integrate society as well as to realize an individual's identity.